

Cuprins

<i>Introducere</i> (Mircea Anghelescu)	5
<i>Notă asupra ediției</i>	17
<i>Dinicu Golescu</i>	
<i>Veneția</i>	21
<i>Gh. Asachi</i>	
Estract din călătoria unui moldovan la Roma	26
<i>Timotei Cipariu</i>	
[Jurnalul mergerii la București].	31
<i>Nicolae Sutu</i>	
Scrisoarea a XV-a	39
Scrisoarea a XXIX-a	42
<i>Gr. Alexandrescu</i>	
Cozia	45
Memorial	49
<i>V. Alecsandri</i>	
O preumblare prin munți	52
Călătorie în Africa	55
<i>Mihail Kogălniceanu</i>	
<i>Notes sur l'Espagne</i>	59
<i>I. Heliade Rădulescu</i>	
Amintirile și impresiunile unui proscris	67
<i>Călugărul Chiriac</i>	
Călătoria la Petersburg	73
<i>George Bariț</i>	
Suvenire din călătoria mea	80
<i>August Treboniu Laurian</i>	
Roma	98
<i>Cezar Bolliac</i>	
Călătorie arheologică în România	108

<i>Al. Pelimon</i>	Impresiuni de călătorie în România	115
<i>D. Bolintineanu</i>	Călătorii în Moldova	121
	Călătorii în Palestina și Egipt	125
<i>D. Ralet</i>	Suvenire și impresii de călătorie	131
<i>V. Boerescu</i>	Din impresiunile unui călător prin țară	142
<i>Nicolae Filimon</i>	Escursiuni în Germania meridională	151
<i>Al. Odobescu</i>	Însemnări despre monumentele istorice din județele Argeș și Vâlcea	156
<i>D. Ananescu</i>	Călătorie în Italia	162
<i>Ion Codru-Drăgușanu</i>	Peregrinul transilvan sau Epistole scrise din țări străine unui amic în patrie	169
<i>Iosif Vulcan</i>	Suveniri de călătorie	180
<i>Al. Macedonski</i>	Pompeia și Sorrento	187
<i>A.P. Alexi</i>	Suveniri și notițe de călătorie (în Transilvania, România și Dobrogea)	199
<i>I. Slavici</i>	O scrisoare din Italia	204
<i>Teodor T. Burada</i>	O călătorie la Muntele Athos	212
<i>A.D. Xenopol</i>	Băile de la Mehadia	219
<i>Iuliu Popper</i>	Țara de Foc	228
	Un casus belli	231
	Maiestatea sa Aurul	235
	The Popper Expedition. Tierra del Fuego	239
<i>Duiliu Zamfirescu</i>	Scrisori din Italia	246

<i>Dimitrie Ghika-Comănești</i>	
O expediție română în Africa	252
<i>S. Schiffer</i>	
Călătoria de la Sidi-Bel-Abes la Ain-Sefra	264
Din Madagascar în insula St. Mauriciu	265
Din insula St. Maurice	268
<i>Sever Pleniceanu</i>	
Un ofițer român în Congo	271
<i>G. Manolescu</i>	
O călătorie la unchiașii tineri	277
<i>B.G. Assan</i>	
Călătorie împrejurul pământului	280
<i>Vartan Mestugean</i>	
Impresiuni fugitive din călătorii prin România. Predeal	288
Ierusalim	289
<i>Gr. Ștefănescu</i>	
Escursiunea în Urali și în Siberia	298
<i>Emil Racoviță</i>	
Expedițiunea antarctică belgiană	305
<i>Al. Vlahuță</i>	
România pitorească	311
<i>N. Iorga</i>	
O zi la Belgrad	317
<i>N. Gane</i>	
Impresiuni de călătorie	323
<i>Ion Catina</i>	
De pe alt țărâm	328
<i>Otilia Cozmuța</i>	
Yokohama – Tokio	343
Despre arta japonezilor	348
Scrisori din Paris: Salonul de toamnă și Cézanne	352
<i>G. Flaișler</i>	
O escursiune prin Egipt și Sudan	356
<i>Nicolae Pora</i>	
Plumbuita	363
<i>Note</i>	367

CĂLĂTORI ROMÂNI ȘI CĂLĂTORIILE LOR ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Antologie, prefată și note de Mircea Anghelescu

POLIROM
2018

Epistola XXVI

Neapole, august 1842. Filosofia populară în proverbe. Obiectele în perspectivă și de aproape. Poporul neapolitan și uzanțele lui. Largo del mercato și Masaniello. Portul și canta-storia. Limbagiu ca și românesc. Devotiune populară. Lazzaronii neapolitani și trocarii brașoveni. Cum locuiește, doarme și mănâncă lazzaronele. Lazzaroniata den fir în păr. Macheronii, stâlpul casei. Țiganul cu zara și mămăliga. Un trifoi de leterați.

Neapole, august 1842

„Wenn der Bauer nicht muss,
Rührt er weder Hand noch Fuss.“¹

Cu rara abnegațiune de sine-mi și cu mult sacrificiu, mă crede, gentilissime, luai pana amână ca să-ți mai scriu ceva de aici. Filosofia popularie stă în proverbele sale pururea bine nemerite și cuprinzătoare de adevăr nedisputaver. „La pomul lăudat să nu te duci cu sacul”: de multe ori avui ocaziunea a mă convinge că în ce pusei mai multă speranță, de acolo întâmpinași mai mare decepțiune și așa-mi făcui reghia² ca nicicând să-mi încord imaginațiunea preste oarecare grad spre a putea privi realitatea în față cu putencioasă indiferință. Perspectiva farmecă, lucrul de departe se vede mult mai perfect și mai roșu, pre când contemplate de aproape și în detaiu, cad în ochi numai defectele: poezia imaginațiunei devine proză trivială în realitate. Iaca așa e și cu delicioasa Pertenope.

Nu-ți descriu Neapolea după gradurile de lungitudine normală de la insula Ferro sau de latitudine ecatoriale, căci acestea le ai pre mapa mercatoriană ce-ți trâmiseși den Paris. Nu-ți spui nici numărul poporațiunei, că-l ai în geografie. Tot așa poți afla că guvernul local nu e monarhia țăr murită, bunăoară, ca în Francia, dară nici despotec, ca la musulmani, ci un blând

1. Dacă nu-i musai, țăranul nu mișcă un deget (germ.).

2. Regula.

și părintesc absolutism, cum e mai acomodată pentru popoarele europene nemature cari cu țâța mamei sug ideea de aristocratism și fiecare individ se nizește nu prin fapte, ci prin naștere a adevări că e mai bun decât altul, sau cel puțin că egalează o sumă să întrece altă sumă și mai mare de indivizi.

Dar las aceste considerațiuni preainalte și mă țârmuresc la lucrul nostru cel cu totul modest. Ți-am zis că mă sacrific prin osteneala ce iau de a-ți scrie. Aceasta să o iei literale. E den cauza căldurei de 30 de graduri ce domnește aici în astă epocă a anului. Venii din Franția plin de energie și activitate și așa luptai câțva timp espunându-mă arșitei spre mirarea înșor¹ neapolitanilor, dar mult nu rezistai naturei și iacă-mă pradă celei mai complete indolințe. În multe zile nici poți mânca de lene, în altele cu greu suferi chiar cămeșa pre piele și-ți caută a zace tins pre canapea toată ziua în costumul strămoșului Adam, înainte de a cădea în păcat. Acum cere cugetare și idei bine înșirate de la omul atât de dezmadulat!

Cine e constrâns a se mișca în ziua mare pre strate se servește purure de umbrelă, tocmai ofițerii și generalii oștirea locale, ca și alții. Oamenii îmblă în brăcământ așa de ușor cât abia nu se vatămă decența în public. Ziua pare o cetate moartă, seara și dimineața roiește un furnicar de poporațiune de spăriat, împle toate stratele, piațele, grădinele publice și mai ales portul și coasta mării, unde pururea e ceva răcoare. Mi place a mă mesteca în popor pretutindeni unde se află grămădit ca să-i cunosc moravurile. În „Largo del mercato” vin contadini sau locuitorii satelor și insulelor vecine cu proviziuni la târg și au porturile cele mai pitorece, ale muierilor parte mare seamănă cu ale femeilor române ardeleni, ba și limbagiul aduce bine cu cel românesc. Aici auzii chiar spresiunile: „Mamă-ta, soră-ta”, care nu-s uzitate de ceilalți italieni. Zarzavaturi se aduc pre măgari în coșnițe, iară laptele nu se vinde în piață, ci proprietarul duce vaca de fune den poartă în poartă și fiecărui mulge în vasul propriu cantitatea de lipsă, căci almintre s-ar sârbezi² de căldura cea mare.

---

1. Înșiși.

2. S-ar acri, s-ar altera.

În Largo del mercato se fac execuțiile de justiție încă din vechime. Lângă balconul palatului judeciar sunt înfipte în părete orizontale câteva țepușe de fer, având în vârf îngrădetură în formă de lingură și aci stau și azi căpătânilor consoților faimosului Massaniello care, în mediul seclului al cincisprezecelea den pescariu, prin revoluțiune, în 15 zile se făcuse rege și apoi fu ucis.

Caracteriul poporului se poate studia și la alte locuri. Sunt în Neapole cercitre¹ 300 de beserici, toată ziua deschise, dar crezi că ajung? În toată răspântea, pre strate, încă se face serviciu divin și se celebrează nenumărate procesiuni unde poporul, cu adâncă pietate, ia parte și petrece multe ore în genuchi cu devoțiune, în toate zilele, căci aci totdeauna e sărbătoarea oarecărui sânt. Nicăirea atâtea icoane făcătoare de minuni ca în Neapole, taumaturga principală e sânta Brigitta care singură scapă de toate nevoile și conduce cu securanță călătorii pre mare și pre uscat. Și sunt în besecarea ei „ex voturi”² cât nu mai încap pre păreți și pelegrinii o împregiură cu miile.

Populația (plebea) neapoletană, pre lângă atât nutreț suflesc, e amatoare și de nutreț intelectual și acesta-l caută în giurul portului, „al molo”, unde în genuchi, pre brânci sau întinși pre foale, mai ales partea bărbătească, multe oare într-o zi ca în alta, se delectează la dechiamățiunile unor desmetici, numiți „canta storia”, cari travestesc în modul cel mai oribil epopeele divinilor Tasso și Ariosto. Fiecare ascultătoriu le duce în toată ziua, voi să zic seara „granul” (crușorul) ce nu dede dimineată popii. Al treilea crucer e de necese al regelui, căci în astă cetate mare tot a treia sau a patra casă coprinde o botegă de „Reali lotti”, va să zică burel³ de loterie unde nicio dată nu poți să intri, așa-s de îndesate de lazzaroni*. Nice se află în toată lumea atâtea cărți esplicatorie de visuri și măcar că lazzaronul nu știe carte, totuși un amulet sau talisman de acesta posedă.

1. Formă coruptă pentru lat. *circa*, „circa, aproximativ”.

2. *Ex voto*, obiect pus în biserică sau într-un adăpost special pentru a însoți exprimarea unei dorințe.

3. Birou, agenție.

* Cred că derivă de la Lazăr, calicul din Evanghelie (n.a.).

Fiind că suntem la lazzaroni, apoi trebuie să-ți spun că ce e această clasă de oameni, căci ei caracteriză Neapolea. Lazzaronii sunt trocarii neapoletani. Dacă nu știi ce-s trocarii, întreabă un brașovean și-ți va spune apoi, *mutatis mutandis*, lazzarone și trocar e una și aceeași viță de oameni dar, ca să nu rătăcesc încâtva, totuși mă las în descriere mai pre larg. Cu tata, mama și progenitura lazzaroni sunt în Neapole cercitire 150 de mii de suflete. Zic înadins suflete pentru că lazzaronii sunt oamenii cei mai de omenie în cetate. Ei se nutresc cu căratul marfelor la bord și viceversa, cu servii felurite la parteculari și cu negoțul fructelor de mare prin ospătărie. Locuința lazzaronului e piața publică, stratele și anghiurile supt cerul liber; la soare, la umbră, tot atâta. Patul lui e o corfă lungă ce-i servește de tragă^{*} în meseria de purtatul obiectelor. Lazzaronul se culcă în corfă, întins pre spate, rădicând genuchii asupra cercului și ținându-și picioarele pre talpă, ca să nu-i taie vinele. Îmbra-camentul lui costă¹ den cămeșa purure destrabalată, den cioareci de pânză totdeauna răsfrânți până la coapse, un brâu de lână ce au fost roșu și o scufă^{**} iară de lână, lungă, cu moț îndoit spre nas, care încă au fost roșiatică, dară acum nu i se mai cunoaște fața.

Lazzaronul, ferească Dumnezeu!, nu cerșește, dar nice se tocmește pentru lucrul ce i se încrede, ci purure se recomandă generozității patronului, mai ales când are a face cu galantuomini. Galantuomo e oricine a îmbrăcat „à la francese” și asemenea om se titulează purure cu „Eccellenza” nu numai de lazzaroni, ci și de celelalte clase inferioare ale societății. Cuina lazzaronului încă e piața publică, unde se ferb macaroni și se frig în ulei peperoni (ardei). El cu familia, cât de numeroasă se ajunge pre zi cu un carlin (10 cruciari argint), fiindcă e sobrietatea personificată. Dacă se tâmplă cumva să câștige odată doi, trei sau mai mulți carlini, apoi atâtea zile nu mai face nemica, pre câte e provăzut cu bugetul ordenariu. Capetale nu-i trebuie pentru că în ecetatea² lui nu voiește, prin propria

* Instrument de a purta în spinare. De la *tragă*, *trager* sau *trocariu* (n.a.).

1. Constă.

** Căciulă (n.a.).

2. Echitate.

activitate spre a-l câștiga, să frustreze pre cocurinți de mediul subzistenței momentane. Când lazzaronul n-are câștig, trăiește cu mure, cu bruboane și mai ales cu fighi d'India, ce se află în abundență pre toate gardurile și râpele, apoi cu frutta di mare. Fighi d'India sunt fructe de cactu, care crește ca la noi urzicile și scalii; ele au must și multă dulceață, deși cam fadă. Frutta de mare sunt scoicuțe de tot soiul ce lasă marea pre prund, în timpul refluxului; fiecare conține o bucată de materie cărnosă mucilagenoasă ce se mănâncă mai vie, zvârcolindu-se de pre găoace.

Mâncarea principală în Neapole sunt macaronii, nu numai pentru popor, dară și pentru galantuomini, și nu lipsesc nice pre o masă. Aflu că cu scop, fiindcă pasta^{*} nutrește mai bine corpul stors de puteri prin neconținuta asudare produsă de clima fierbinte, apoi ea n-are inconveniențele nutrimentului de carne la locuri călduroase. Nemic mai comic decât a vedea pre lazzaroni ospătând la macaroni. În giurul unui blid se așează jos, în mediulocul pieței; tata, mama și copiii, unul în poala altuia, fiecare ia mâna plină de macaroni fierți, îi rădică cât pot mai sus, pleacă capul spre ceafă cât poate mai jos, ațintă ochii spre cer și apoi, den acea derepțiune, ca niște lumbrici, lasă macaronii unul câte unul să-i cadă în gura căscată și nemes-tecați îi înghite.

Apropositul macaronilor, să-ți spui cumu-mi îmbla și mie întâia dată în Neapole. Venind de la Salerno în dreptul Pompeei, doi cavaleri se urcară lângă mine în omnibus. Dedei cu dâșii la vorbă și aflai cu plăcere că ca mine sunt oameni de litere. Mi se recomandară receproce, unul era Don^{**} Orazio Franzo, palermetan, altul Don Serafino Wagner, german den Berlin. Și eu le spusei numele și patria, apoi se înțelege, cum zice germanul, „Gleich und gleich gesellt sich gern“¹ sau „gleiche Bruder, gleiche Kappen“², de loc furăm intimi unii cu alții. Se purtară cu multă civilitate și-mi oferiră servițiu amicale de

* Bucate de făină; *aluat* e impropriu că înseamnă „dospitură” (n.a.).

** Neapoletanii se titulează cu Don după maniera spanică, căci stătură mult temp supt crutul acelora (n.a.).

1. Cine se aseamănă se adună (germ.).

2. Același frate, aceeași căciulă (germ.).

conducători la instituțiunile locale, ce între complemente și protestațiuni de recunoștință acceptai.

Ajungând în Neapole, după ce mă încorteari, fiind timpul prânzului, cătră 18 ore den zi (amedia italică), Don Orazio își începu oficiul zicând: „Să mergem, Don Giovanni, la prânz, te conducem într-un restaurant nobile”, și mă învoii bucuros. Ne dusem. Localele era respectabile, plin de galantuomini. Cât ajunsem, se comandă vin de Capri și Lacrima Christi în butelie și îndată fiecăruia se puse denante, nu un taliar, ci o patenă¹ monstruoasă plină vârf de macaroni preparați „à la francese”. Literații mei, pre lângă un „con licenza”², se dezbrăcară până în cămașă și, desfăcând câte doi nasturi la brâu, se apucară de lucru. Nu făcui ca dâșii dară, fiindcă de câțva temp trăisem mai numai cu macaroni rău preparați la bord, crezând că doară în aceștia costa tot prânzul și mai ales considerând copiozitatea, apoi fiind macheroni delicioși, ca țiganul mă făcui tobă, mâncând tot ce era în patenă.

Poate nu știi istoria țiganului la masa cumătrului. Să ți-o spui: un țigan avea un cumătru român. Fu odată invitat de cesta la ospăț și i se servi zară³ cu mămăligă caldă. După firea lui, românul se scuză de puținătatea bucatelor, îmbiind pre cumătrul să poftească. Țiganul, între protestațiuni de mulțumită, lăuda darul Domnului și-și provăzu pântecele de zară cu uzură³. Se aduse apoi purcel fript și plăcinte, iar țiganul d-a se căi și d-aș mușca buzele la toată bucătura ce ducea cumătrul la gură, căci el n-avea unde să mai bage. „Ai, cumetre, zise el în fine, ce bucate bine gătite, dară rău potrivite. Trebuia întâi purcelatele, apoi plăcintatele, și la urmă să fi zărui, cui ar mai fi trebuit!”

Așa pății chiar cu literații mei, le numărai bucăturile de la supă până la poame, ce se aduseră în urma macaronilor, după moda europeană, căci eu nice putui gusta den acele bucate. Pre urmă aflai că macaronii sunt stâlpul casei și altele vin în ordene, unde se poate. Treacă-meargă, cugetam. Cel puțin mă

1. Farfurioară utilizată în slujba creștină, la euharistie.

2. Cu permisiunea dumneavoastră (it.).

* Almintre: lapte acru, lapte bătut (n.a.).

3. Dobândă.